

УДРУЖЕЊЕ СУДИЈА ЗА ПРЕКРШАЈЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Приручник

РАД СА НАСИЛНИКОМ

практична примена у прекршајном поступку

Canada-Serbia
JUDICIAL REFORM PROJECT

Financed by the Canadian International Development Agency (CIDA)

Београд, 2009.

Аутори:

Славица Бркић
Надежда Јанковић
Весна Станојевић

Уредници:

Зоран Пашалић
Мирјана Николић
мр Марина Матић

Рецензенти:

Проф др Милан Шкулић
Мр Марина Матић

Консултанти на пројекту:

Снежана Башић
Радован Бјелобаба
Миленко Мијић
Жељка Петровић
Славица Аџемовић
Милка Шућур
Љубиша Костадиновић
Весна Филиповић
Горан Милић
Мирјана Стојанов
Драгана Гардиновачки
Љиљана Стевановић

Издавач:

Удружење судија за прекршаје РС
Светог саве 1-9, Београд
www.usudprek.org.rs

За издавача:

Мирјана Николић

Дизајн и припрема:

Миодраг Богдановић - Lighthouse, Београд

Штампа: Штампарија Радунџић, Београд

Тираж: 700

УДРУЖЕЊЕ СУДИЈА ЗА ПРЕКРШАЈЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Приручник

РАД СА НАСИЛНИКОМ

практична примена у прекршајном поступку

Canada - Serbia Judicial Reform Project

Funded by the Government of Canada through the Canadian International Development Agency (CIDA)

Implemented by the Consortium GENIVAR - UNIVERSITY OF OTTAWA

УМЕСТО УВОДА

Приручник РАД СА НАСИЛНИКОМ - практична примена у прекршајном поступку - сачињен је првенствено за потребе судија прекршајних судова јер се они, кроз предмете из области јавног реда и мира, најчешће и суочавају са насиљем у породици као изразито тешком друштвеном појавом. Приручник је такође намењен и свима онима који се, из професионалних или других разлога, у већој или мањој мери, сусрећу са означеним проблемом: тужилаштву, полицијским службеницима, здравственим и радницима центара за социјални рад, али може бити од користи и самим жртвама, бар у смислу информација о томе који су законски начини њихове заштите и како се она остварује.

Садржински, Приручник је подељен на три целине:

- приказ тренутно постојећих законских решења у Републици Србији односно упоредни преглед основних одредби везаних за насиље у породици у прекршајном, кривичном и поступку по Породичном закону, са освртом на она питања и дилеме које ће се неминовно појавити или већ постоје у пракси. Аутор је Славица Бркић;
- рад са насилником, кроз чију су обраду дати разлози за додатни приступ проблему насиља у породици, тачније његовом основном узрочнику-самом извршиоцу. Реч је о покушају да се, за сада не принудно већ на основу добровољног пристанка, према насилницима спроведе одређена врста психосоцијалног третмана како би се, тамо где је то могуће, макар и у незнатном проценту, насиље најзад зауставило и прекинула његова трансмисија. Аутор овог рада је Весна Станојевић;
- најзад, у поглављу под називом мера лечења алкохолне болести-насилника изнето је објашњење односно оправдање за изрицање ове у прекршајним поступцима ретко утврђиване санкције. Рад садржи пример одлуке којом је поменута мера одређена и судијама може, мање или више модификован, послужити као нека врста обрасца. Аутор је Надежда Јанковић.

У Приручнику су заправо обрађене за поступање са насилником три кључне мере: једна која је Законом о прекршајима врло јасно већ прописана али у пракси одређивана у изузетно малом броју случајева-обавезно лечење

алкохоличара и наркомана; једна која ће бити у примени од 01. јануара 2010. године и која је на терену спречавања даљег насиља најзначајнија-забрана приступа оштећеном, објектима и месту извршења, те, на крају, једна које као санкције у законима уопште нема већ тренутно представља основ тужилаштву да, под одређеним условима и уз сагласност суда, одложи гоњење односно одбаци кривичну пријаву-подвргавање психосоцијалном третману (што се у сваком смислу подудара са одредницом „рад са насилником“). Јасно је да, када је насиље већ учињено, говоримо о репресији која у себи више или мање садржи и превенцију, као што је јасно да се казном према извршиоцу штите, бар привремено, и жртве, те, обрнуто, заштитом ових лица одређене последице трпи насилник. Сврха Приручника јесте да у том преплитању помогне судијама у раду али да, у исти мах, отвори и тему о оправданости уношење последње наведене мере у текст закона као обавезне, што је, дугорочније гледано, управо превентивни рад. Ефекти мере, тако како је сада замишљена (слободна одлука извршиоца да се подвргне одређеној терапији), требало би да, када се за то стекну услови, помогну у опредељивању законодавца за најбоље могуће решење.

С обзиром да простор за сугестије лица која се насиљем непосредно баве (а сва три аутора то јесу) није широк, кроз текстове су дати и неки други предлози иако им ту, према обједињеном наслову радова тј. значењу речи приручник, свакако није место (пре свега неопходност евидентирања насилних догађаја за цело подручје Србије, по унифицираном моделу за све, уз међусобно увезивање надлежних органа и служби, допуна појединих законских одредби итд.).

Поступање у предметима насиља у породици, због специфичне компоненте коју они носе, задирања у потпуно личну сферу живљења и некад изузетно тешких односно далекосежних одлука, посебно у партнерским и односима родитеља и деце, од судија прво тражи да буду људи у најбољем значењу те речи: сензибилисани, стрпљиви, правични и, изнад свега, посвећени. Ако им у професионалном смислу Приручник у томе буде од користи, његова сврха је оправдана.

Удружење судија за прекршаје РС
Мирјана Николић - менаџер пројекта

НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

упоредни приказ законских решења у Републици Србији

Аутор: *Славица Бркић, судија Градског
судије за прекршаје града Београда*

Материја насиља у породици у Републици Србији регулисана је Породичним законом и Кривичним закоником Републике Србије. У прекршајном праву означени термин (насиље у породици), засебно дефинисан и прецизиран, не постоји. Пракса је међутим показала да се кажњавање извршилаца насиља и, посредно, заштита жртве, најчешће спроводе управо у прекршајном поступку. Наиме, Закон о јавном реду и миру у чл. 6 ст. 1, 2 и 3 и чл. 12 ст. 1 као прекршај било ког лица (независно од тога према коме је учињен) прописује свађу, вику, претње, вређање, злоупотребу другог, тучу, учешће у тучи,

насиље, дрско, безобзирно и непристојно понашање, али само у случају да је овим радњама (довољна је и једна) дошло до ремећења јавног реда и мира или угрожавања безбедности односно спокојства грађана. По наведеним одредбама заштитни објекат је првенствено јавни ред и мир а тек потом лична добра. Када је нека од означених радњи усмерена према члану породици прекршајни поступак се дакле не води зато што су извршилац и жртва у посебном односу већ зато што је нападнут законом заштићени објекат. Али, управо је статус лица у насилном догађају (међусобна веза) оно што такав прекршај одваја од осталих и даје му другачије димензије-карактеристике сличне онима из кривичног дела насиља у породици или онима због којих се може поднети тужба ради изрицања мера породичноправне заштите. Учесталост случајева насиља у породици, потреба да се што брже и колико је могуће ефикасно санкционише једно законом недопуштено понашање и заштите основне људске вредности-живот, здравље, безбедност-временом су, у законским оквирима, заштитни објекат померили са јавног на лични и у терминологију увели појам „прекршаји јавног реда и мира са елементом насиља у породици“. Тако данас означено дело постоји чак и ако до нарушавања јавности није дошло или је то учињено само успутно а у пракси стижемо до могућности да се поводом истог насилног догађаја паралелно воде три одвојена поступка-парнични, кривични и прекршајни-, без међусобног искључивања. Породичним законом директно се, кроз мере заштите, пружа помоћ жртви, а посредно санкционише учинилац, и тај поступак може да тече потпуно неvezано од остала два или и упоредо са њима; у случају кривичног дела и прекршаја, по закону који је тренутно у примени, суштина је у кажњавању извршиоца а заштита лица које је насиље претрпело појављује се „замагљено“, кроз казну. И ова два поступка могу да се одвијају једновремено с тим што би се санкција из прекршајног поступка окончаног пре кривичног морала урачунати у санкцију изречену по кривици. У обрнутој ситуацији, када је кривични поступак завршен пре прекршајног и то осудом за оно дело које обухвата и елементе прекршаја, обавезна је обустава прекршајног поступка. Државни органи који се баве проблемом насиља у породици (полиција, тужилаштво, центри за социјални рад, прекршајни и тзв.редовни судови) очигледно су према томе упућени једни на друге, а претпоставка ваљане сарадње, али

и помоћи жртвама, јесте претходно поседовање неопходног знања из означене области, не само „своје“ већ и „туђе“. Стога овде изнет упоредни приказ сва три поступка, прекршајног шире због чињенице да је приручник и намењен првенствено судијама прекршајних судова (без обзира на околност што би им материја о којој је реч морала бити позната), подразумева одговоре на неколико кључних питања: **шта се сматра насиљем у породици, ко све чини чланове породице, ко може тражити покретање поступка, који је суд надлежан, како је он дужан да поступа, шта су санкције и мере заштите у случајевима када се насиље одиграло и које су даље обавезе државних органа у таквим ситуацијама тј. да ли оне уопште постоје.**

1. шта се подразумева под насиљем у породици област прекршаја

У прекршајном поступку нема дефинисаног дела насиља у породици. Ипак, прекршај јавног реда и мира „преселиће“ се у прекршај јавног реда и мира са елементом насиља у породици, а тиме и у саму материју насиља, када у кругу чланова породице дође до

- **свађе или вике (чл. 6 ст.1 Закона о јавном реду и миру),**,
- **угрожавања сигурности неког лица претњом да ће се напасти на живот или тело тог или њему блиског лица (чл. 6 ст. 2 Закона о јавном реду и миру),**
- **вређања, изазивања на тучу, учешаћа у тучи, насиља над неким, злоупотребе другог (чл. 6 ст. 3 Закона о јавном реду и миру) и**
- **дрског, безобзирног и непристојног понашања (чл. 12 ст. 1 Закона о јавном реду и миру.**

Значење које наведени термини имају у правној теорији примењује се, наравно, и у прекршајном поступку. Тако је **вика** неуобичајено пуштање гласова а **свађа** жучно и оштро усмено обрачунавање, разменом или понављањем речи, али у оба случаја таквим интензитетом и на такав начин да се ремети јавни ред и мир или угрожава безбедност грађана. **Претња**

представља угрожавање личне сигурности неког лица и стога је за постојање овог дела неопходно да је онај коме је упућена схвати као озбиљну, стварну и оствариву. Реч је о вербалној или реалној радњи којом се другоме ставља у изглед неко зло и која је подобна да код таквог лица изазове осећај угрожености живота или тела, узнемирење, страх, узбуђење, дакле извесној тј. конкретној и садашњој опасности или опасности која непосредно предстоји. Али, претња постоји и када остане у домену апстрактне, неизвесне, јер је кључна околност у овим случајевима доживљај угрожености лица којем је она упућена, а правилна одлука судије морала би се заснивати на објективној процени наведеног осећаја. **Вређање** је свака вербална, реална или симболична радња којом се напада било која људска вредност која улази у појам части. Другачије речено, увредом се изражава непоштовање људског достојанства, његово унижавање или омаловажавање. Да би дело постојало, мора бити сазнато од стране лица којем је увреда упућена или од стране неког трећег и мора се односити на одређено лице. За разлику од претње, овде пресудни моменат није осећај увређеног већ се о постојању или непостојању прекршаја (увреде) мора одлучивати према просечном схватању у датом времену и датој средини, с тим што то схватање не може бити у супротности са општеусвојеним и прихваћеним друштвеним вредностима и ставовима. У пракси су најчешће вербалне увреде псовке, погрдни називи, али и изговорене или писане речи којима се негативно оцењују нечије особине, личност итд. Реална увреда постоји када се делује на тело другог, нпр. шамарањем, вучењем за косу, гурањем, бацањем предмета и слично, а у случају симболичне увреде заправо имамо вербалну увреду изражену знацима (који су замена за речи): мимиком, гримасама, непристојним покретима тела, неартикулисаним звуцима, цртежима, гестовима итд. **Злоупотреба** подразумева стављање другог у подређен положај, ограничавање његовог кретања, слободе одлучивања тј. избора и слично, а **изазивање туче** су вербални или реални поступци који за последицу, једнако као и **учешће у тучи** односно активно деловање у физичком сукобу, имају угрожавање спокојства грађана или ремећење јавног реда и мира (ови заштитни објекти су идентични у свим случајевима осим код угрожавања сигурности претњом и, делимично, свађе и вике, где законодавац користи термин „угрожавање

безбедности“). Појам **вршење насиља** не идентификује се са насиљем како га одређује КЗ или Породични закон, може се преклопити са реалном увредом или злоупотребом другог и у прекршајној пракси га од тих дела није лако раздвојити. Судије насиљем првенствено третирају физички напад на другог који није изазивање туче нити учешће у њој, односно радње предузете мимо воље неког лица, на силу. Овде би се, у циљу уједначеног поступања, морало поћи од тога је да насиље сваки вид недопуштеног поступања (физички, психички, економски, сексуални) који није већ садржан у неком од осталих облика извршења прекршаја из чл. 6 ст. 1, 2, 3 и чл. 12 ст. 1 Закона о јавном реду и миру-свађи, претњама, увреди, дрском и безобзирном поступање итд. **Непристојно понашање** је, опет вербално или реално, одступање од минимума обзирности у односу на утврђена друштвена правила, обичаје и поимање морала по општем схватању средине у којој се оно одвија, а **дрским понашањем** се поменута елементарна друштвена правила крше на упадљив и груб начин. Најзад, када упадљивост и грубост поприме својства особености односно када се неким поступцима ниподаштавају све људске, друштвене и друге вредности, говоримо о **безобзирном понашању**.

кривична област

Дело је прецизно одређено у Кривичном законнику кроз четири основна облика извршења, којима је придодата и одредба везана за кршење мера заштите од насиља одређених судском одлуком. Законодавац тако у чл. 194 прописује **новчану или казну затвора до једне године дана за онога ко**

1. применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице;

2. ако је при извршењу дела из ст. 1 овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши-санкција је казна затвора у трајању од три месеца до три године;

3. ако је услед дела из ст. 1 и 2 овог члана наступила тешка телесна по-

вреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу-санкција је казна затвора од једне до осам година;

4. ако је услед дела из ст. 1, 2 и 3 овог члана наступила смрт члана породице санкција је казна затвора од три до дванаест година;

најзад, новчана или казна затвора до шест месеци прописана је и за лице које

5. прекрши мере заштите од насиља у породици одређене од стране суда на основу закона.

по Породичном закону

Породични закон даје доста широку дефиницију насиља, са очигледним циљем да се обухвати мноштво његових појавних облика и тиме омогући правремена заштита жртава док насиље још није прерасло у теже видове. Садржина законског појма одређена је у чл. 197, ст. 1 и 2.

„Насиље у породици, у смислу овог закона, јесте понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице“ (ст. 1).

„Насиљем у породици, у смислу чл. 1 овог члана, сматра се нарочито:

1. наношење или покушај наношења телесних повреда,
2. изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу,
3. присиљавање на сексуални однос,
4. навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14 година или немоћним лицем,
5. ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима,
6. вређање, као и свако друго дрско, безобзирно или злонамерно понашање“ (ст. 2).

Евидентно је да је кроз став 1 чл. 197 насиље дефинисано првенствено кроз последицу-угрожавање основних људских вредности чланова породи-

це, док је у ставу 2 именован низ карактеристичних односно чешћих облика појављивања дела, али и остављен простор за неименоване видове насиља („свако друго дрско, безобзирно или злонамерно понашање“), просто зато што је кроз закон разноврсност тих појавних облика било немогуће унапред одредити. Одлука о томе шта све представља дрско, безобзирно или злонамерно понашање, због општости тј. ширине означених појмова, зависи и од судије који поступа у конкретном случају, те је у сличним ситуацијама могућ неједнак приступ.

Без обзира о ком поступку да се ради (и невезано од тога), модалитети испољавања насиља су различити и готово никад не иду одвојено већ у комбинацији најмање два. Овде су изнети у најкраћој форми:

- **физичко насиље: ударање шакама и песницама, шутирање, чупање косе, повређивање предметима, дављење, наношење опекотина, батинање итд.;**
- **психичко насиље: вређање, викање, псовање, манипулација, застрашивање, понижавање пред другима, ограничење слободе кретања, праћење, изолација, игнорисање итд.;**
- **економско насиље: забрана запошљавања, забрана остваривања прихода, забрана располагања зарађеним средствима, контрола примања-наметање обавезе за подношењем извештаја о трошењу новца, одузимање новца и ствари насилним путем и слично;**
- **сексуално насиље: повреда полне слободе и полног морала односно сваки вид деградирања и понижавања на сексуалној основи.**

2. ко све чини породицу

област прекршаја

не садржи (нити би, према материји коју регулише, требало да садржи) **одредбе о томе ко чини породицу**. Али, пошто се у прекршајном поступку окончава низ случајева који носе карактеристике насиља у породици (тачније речено: убедљиво највише), прекршајни судови би се морали одредити према

овом питању. Најправилније би било чланом породице третирати она лица која наводи Породични закон, тим више што ни КЗ (прекршајни поступак је сличан кривичном) нема одредбе о томе ко све спада у породицу. Треба поновити да ће се у пракси поступак по прекршају водити независно од својства извршиоца па уже или шире схватање тог круга за судије прекршајних судова нема посебног значаја осим при пријему захтева (тамо где постоје формирана засебна одељења за поступање по овим предметима), евидентирању случајева насиља и евентуалном обавештавању других државних органа.

кривична област

Ни овде, као ни код прекршаја, **нема дефинисаног појма „члан породице“**, што практично води или може да доведе до произвољности у поступању, како полиције тако и тужилаштва и судова. У пракси се догађа да се под члановима породице подразумевају само она лица која чине тзв.ужу породицу, што онда сужава и дomet кривичноправне заштите, „испуштајући“ из ње особе које се налазе у фактичкој заједници, ванбрачне, разведене или растављене супружнике и лица која су или су била у емоционалној вези. Другачије речено, иако неко поступање има све елементе кривичног дела насиља у породици, преуско тумачење термина о којем је реч доводи до другачије правне квалификације и „претварања“ дела нпр. у лаку телесну повреду, тешку телесну повреду, убиство, запуштање и злостављање малолетног лица итд., што свакако није била интенција законодавца. Речено је да у случају прекршаја одсуство прецизирања појма „члан породице“ тренутно не доноси никакве последице, али у кривичној области, дакле тамо где дело постоји засебно, с разлогом одвојено од осталих, вишеструко је штетно што нема једнообразног и доследног става о томе ко ће се сматрати чланом породице, ако ни због чега другог онда због предвиђених санкција и опредељивања надлежних органа за предузимање или не предузимање мера заштите на које су иначе овлашћени.

по Породичном закону

За потребе правне заштите од насиља у породици, Закон је изричито, у чл. 197 ст. 3, прописао да су чланови породице:

- супружници или бивши супружници,
- деца, родитељи и остали крвни сродници, лица у тазбинском или доптивном сродству, односно лица која везује хранитељство,
- лица која су живела или живе у истом породичном домаћинству,
- ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери,
- лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези односно лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Својство члана породице, како се види, има широк круг лица која су била или су и даље међусобно повезана на различите начине. Уколико би судови у прекршајној и кривичној материји прихватили управо овакво дефинисање (а нема сметњи да то учине, напротив), онда би се увек најпре морао утврдити однос између насилника и жртве тј., у породичном праву, однос странака. У супружничком, односу сродства и односу хранитељства то је или неспорно одмах или се доказује одговарајућом исправом. Код лица која су живела или живе у истом породичном домаћинству, као заједници живота и становања, и независно од тога јесу ли у било каквом односу, постојање породичног домаћинства морало би се, уколико је спорно, утврђивати извођењем одређених доказа. Исто важи и у случају ванбрачних партнера уколико нема сагласности око питања заједнице живота тих лица и њихове намере да она буде трајна. Најтеже се међутим, опет ако је спорна, доказује емоционална или сексуална веза: у првом случају сведоцима, у другом, с обзиром да сексуална сфера није јавна, једино изјавама учесника у поступку.

3. ко може тражити покретање поступка

област прекршаја

Органи овлашћени за подношење захтева за покретање поступка по прекршајима из области јавног реда и мира са елементом насиља у породици су: **полиција, тужилаштво и оштећено лице**. Најчешће ову улогу има полиција која и врши надзор над спровођењем Закона о јавном реду и миру и практично иступа уместо онога ко је насиље претрпео (за њега). У зависности од процене свих околности случаја, може се догодити да органи унутрашњих послова истовремено поднесу двоструку пријаву-прекршајну и кривичну (од чега, како је речено у уводу овог текста, нема штете), или само неку од њих. Тужилаштво је, бар према досадашњој пракси, подносилац онда када установи да у некој радњи нема елемената кривичног дела али постоји прекршај. Оштећени је лице чије је лично или имовинско право повређено, па тај статус свакако има и жртва насиља, била малолетна или пунолетна. Покретање поступка оштећени може тражити сам или преко свог **законског заступника односно пуномоћника**.

кривична област

Кривично дело насиља у породици гони се по службеној дужности, независно од воље или одлуке оштећеног.

Иницијални акт је кривична пријава: по садашњем Законик о кривичном поступку **обавезу пријављивања** кривичног дела које се гони по службеној дужности (па и насиља у породици), о чијем постојању су обавештени или су за њега сазнали на други начин, имају сви државни органи, органи територијалне аутономије или локалне самоуправе, јавна предузећа и установе (нови Законик о кривичном поступку дужност пријављивања намеће и свим физичким и правним лицима која на основу закона поседују одређена јавна овлашћења или се професионално баве заштитом и обезбеђењем људи и имовине, лечењем и здравственом заштитом људи, односно пословима чувања, васпитавања и

образовања малолетних лица, ако су за кривично дело сазнала у вези са својом делатношћу. Али, дужност пријављивања прописана је за свакога ако је делом оштећено малолетно лице. У осталим случајевима и за остала ненабројана лица и стари и нови Законик пријављивање не дефинишу као обавезу већ као потребу и право, при чему је унапред одређено када ће само непријављивање представљати кривично дело).

Преткривични поступак следи као друга фаза, када постоје основи сумње да је извршено кривично дело. Он се одвија у међусобној сарадњи органа унутрашњих послова (овлашћених за предузимање одређених мера и радњи, прикупљање обавештења од грађана и лишење слободе неког лица), тужилаштва и истражног судије. Лице против којег се води овакав поступак има статус осумњиченог.

Уколико пријава не буде одбачена, дакле ако постоји основана сумња да је учињено кривично дело, на захтев јавног тужиоца покреће се истрага. Осумњичени добија статус окривљеног, а истрагу спроводи истражни судија надлежног суда. У зависности од околности случаја, истрага може бити прекинута или обустављена, о чему судија мора да обавести тужиоца и оштећеног. Рок у којем би требало да буде окончана је 6 месеци.

Акт којим се, када је истрага окончана, кривични поступак заправо покреће је оптужница. Кад она стане на правну снагу, окривљени добија статус оптуженог. За подизање оптужбе овлашћење имају **јавни тужилац** односно **оштећени као тужилац**. У законом одређеним случајевима до оптужења може доћи и без спровођења истраге. За кривична дела насиља у породици за која је забрањена казна затвора до три године (чл. 194 ст. 1, 2 и 5 КЗ) поступак се може водити као скраћени, на основу оптужног предлога.

По новом Законнику о кривичном поступку, фаза након пријављивања кривичног дела термилошки се означава као претходна истрага, следи истрага и након тога оптужница. У свим овим стадијумима централна овлашћења дата су јавном тужиоцу који, за разлику од садашњег решења, истрагом непосредно руководи.

по Породичном закону

Поступак за одређивање мера заштите од насиља у породици покреће се тужбом, а активно легитимисана лица су **тужилаштво** (редовно по основу сазнања из кривичне пријаве), **члан породице према коме је насиље извршено** (што је оштећени из прекршајног и кривичног поступка), **законски заступник члана породице према коме је насиље учињено**, дакле родитељ или старалац малолетног лица, старалац пунолетног пословно неспособног лица и **орган старатељства** тј. центри за социјални рад, без обзира на то какав је статус жртве. Важно је напоменути да законски заступник и орган старатељства подносе тужбу односно покрећу парницу у своје име и да органу старатељства за то није потребан пристанак члана породице према којем је насиље извршено (тужба се може поднети чак и кад се оштећено лице томе изричито противи). Али, право на покретање поступка дато је, у одређеним случајевима, и самом **парничном суду**, по службеној дужности. То је случај када суд у брачним споровима и парницама из односа родитеља и деце дође до сазнања да ниједан од активно легитимисаних субјеката није затражио мере заштите а оне су неопходне. Тада се узима да је поступак започет првом предузетом радњом суда.

4. надлежност суда

прекршаји

Стварно надлежни за поступање су искључиво органи за прекршаје (од 01. јануара 2010. године прекршајни судови). **Месна** надлежност се, као и код било ког другог прекршаја, утврђује према месту где је дело учињено (по новом закону и према месту где је покушано), а супсидијарно, када је извршилац (у овом случају насиља) окривљен за више прекршаја, према његовом пребивалишту тј. боравишту.

кривично право

Стварно надлежни за поступање су, према важећем закону, општински или окружни судови, у зависности од запређене казне, па ће по кривичним делима из чл. 194 ст. 1, 2, 3 и 5 поступати општински, а за дела предвиђена ст. 4 чл. 194 Кривичног законика окружни судови (од 01. јануара 2010. године ови судови би требало да постану основни односно виши). **Месна** надлежност одређује се, као и код прекршаја, по месту извршења или покушаја извршења дела, а ако оно није познато или је ван подручја Републике Србије, онда према пребивалишту односно боравишту окривљеног.

по Породичном закону

Стварно надлежан за поступање је општински (од почетка 2010. године основни) суд, а **месно** суд према пребивалишту односно боравишту члана породице према коме је насиље извршено.

5. хитност поступка

прекршајна област

Закон о прекршајима не садржи никакве посебне одредбе које би се примењивале на прекршаје из области јавног реда и мира са елементом насиља у породици. То значи да се поступак у овим, као и свим осталим предметима, одвија као тзв. редовни, дакле **није хитан**. Члан 305 (садашњег) Закона о прекршајима прописује међутим да се решење извршава и пре његове правноснажности уколико је „...окривљеном изречена казна затвора за тежи прекршај против јавног реда и мира, а постоји основана сумња да ће прекршај поновити или ако то интереси безбедности посебно захтевају“. Сличне су одредбе и чл. 294 новог Закона о прекршајима: пресуда се може

извршити и пре њене правноснажности ако је „...окривљени кажњен за тежи прекршај из области јавног реда и мира а постоји основана сумња да ће поновити или наставити са вршењем прекршаја или да ће избећи извршење казне затора“. Одавде је несумњиво да се хитност односи на фазу која следи након доношења одлуке а онда је потпуно оправдано и логично да и сам поступак (део који претходи извршењу) буде спроведен убрзано. У пракси би се, због природе самих прекршаја са елементом насиља у породици, а посебно у циљу заштите жртава, чл. 305 (294) морао примењивати кад год за то има услова.

кривична област

И овде се поступак води оном брзином коју дозвољавају околности случаја, према одредбама Законика о кривичном поступку које важе за сва дела без разлике (одлучивање о кривици претпоставља да је скраћена процедура ипак сама по себи тешко остварива). Код дела насиља у породици **нема** дакле **за-себно прописане обавезне хитности**, што не значи да она у практичном раду не постоји, напротив.

област породичног права

Поступак у предметима за заштиту од насиља у породици прилагођен је природи тих предмета и представља модификован, може се рећи посебан парнични поступак. Он **је хитан** јер

- суд има обавезу да га спроведе на највише два рочишта, при чему прво треба да буде одржано у року од осам дана од дана пријема тужбе у суду;
- жалба нема суспензивно дејство;
- рок за доношење другостепене одлуке је 15 дана од дана достављања жалбе;
- у случају да се поступак односи на дете или родитеља који врши родитељско право тужба се не доставља другој страни на одговор.

Специфично је да суд није везан границама тужбеног захтева те може одредити и меру коју активно легитимисано лице није предложило, а овлашћен је да изводи доказе које странке нису предложиле односно да прикупља чињенице које нису изнете и да проверава истинитост и онога што је међу странкама неспорно.

6. начин поступања судија

Основна обавеза судија у предметима насиља у породици, ма о ком поступку да је реч, јесте потпуно сазнавање стања ствари. То већ при заказивању рочишта подразумева ваљану припрему (уознавање са предметом) и планирање довољно времена за саслушање како извршиоца тако и жртве, пошто се од њих и добијају најдрагоценије информације не само о току догађаја и онога што му је претходило, већ и о ризицима од понављања насиља. Комуникацији са странкама мора да буде коректна, уз пуно поштовање не само процесних права која им припадају по закону, већ и њихове личности. Не би према томе требало да се догоди никакво непримерено обраћање судије извршиоцу насиља или ономе ко га је претрпео, али, са друге стране, ни нарушавање процесне дисциплине, ометање рада или вређање угледа суда, за шта постоје јасно прописани инструменти заштите. У опхођењу са жртвом неопходна је посебна пажња, стрпљење и толеранција, правилно сагледавање њеног стања и примерена реакција на евентуалне емоционалне „испаде“, што значи да се жртва мора пустити да оном брзином којом може и на начин који је њој прихватљив изнесе све што сматра да је важно. Улога судије је да странке, када је то потребно, „врати“ на суштину предмета, одвајајући битно од небитног, али не треба заборавити да је насиље увек нечим узроковано а да се само откривањем узрока они могу и елиминисати. Другачије речено, у опредељивању између опширнијег или мање детаљног саслушања, судије би увек требало да се одлуче за први начин. Извршиоцу насиља се тако (мимо утврђивања околности везаних за сам насилни акт) могу поставити питања:

Како реагујете када се наљутите?

Шта вам смета код партнера (члана породице)?

Да ли разговарате о томе?

Јесте ли љубоморни?

Ко зарађује, како трошите новац?

Какви су ваши односи са децом?

Да ли сте склони употреби алкохола, колико често?

Да ли имате посебне захтеве према укућанима?

Какав је (био) ваш однос са родитељима?

Да ли сте често у сукобу са партнером (чланом породице)?

Шта сматрате да је дозвољено да учините кад сте изнервирани?

Кад се догодило прво насиље, колико дуго то траје, како се одвија? итд.

За жртву насиља, опет мимо описа конкретне насилне ситуације, питања би била:

Кад се догодило прво насиље?

Колико често се догађало после тога и какво је било?

Пред ким је то било?

Да ли сте тражили помоћ?

Како је реаговала породица, други (имате ли подршку)?

Да ли сте сада безбедни (да ли се плашите)?

Могу ли се односи поправити и како?

Ово су информације које, уз саму тежину насилног догађаја и његове последице, треба имати у виду при одлучивању о казни, али још више при избору заштитне мере, где улога судије мора да буде активна: он не само да ће странкама допустити да у слободној форми износе своје захтеве, доказе, предлоге и слично, већ би их морао и подстицати да то чине. Од посебне је важности објашњење које суд мора дати и извршиоцу дела и жртви а које се односи на значење и последице сваке изречене мере.

7. санкције и мере заштите

прекршаји

Санкције за прекршаје јавног реда и мира са елементом насиља у породици су, по Закону о јавном реду и миру, **новчана или казна затвора и заштитна мера одузимања предмета прекршаја**, а по Закону о прекршајима још и **опо-**

мена (уместо новчане односно затворске казне) и **заштитна мера обавезног лечења алкохоличара и наркомана**. Нови Закон о прекршајима, чија се примена очекује од 01. 01. 2010. године, у чл. 54 прописује међутим услове под којима се извршиоцу прекршаја (дакле и насилнику) изриче **забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја** (што приближно одговара мерама забране приближавања и забране приступа у простор око места становања и места рада по Породичном закону), а у чл. 55 предвиђа изрицање новчане или казне затвора за лице коме је правноснажном пресудом изречена мера забране приступа а које ту меру прекрши (што се подударно са одредбама чл. 194 ст. 5 Кривичног законика). Несумњиво је према томе делимично преклапање законских решења али наново треба казати да оно за насилника не значи двоструко кажњавање нити за жртву двоструку заштиту већ само шире могућности поступања.

кривична област

Предвиђене санкције су **новчана или казна затвора** (условна или безусловна осуда), а на основу Законика о кривичном поступку и **судска опомена**. Као пратеће, прописане су и мере безбедности: **одузимање предмета, обавезно лечење алкохоличара и наркомана, обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи односно обавезно психијатријско лечење на слободи**. Занимљиво је да у преткривичном поступку (претходној истрази) тужилаштво може да, за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до три године, уз сагласност суда, одложи гоњење ако осумњичени (овде извршилац дела из чл. 194 ст. 1, 2 и 5 КЗ) прихвати да испуни једну или више предвиђених мера, међу којима је и **психосоцијална терапија, одвикавање од алкохола или опојних дрога, друштвенокористан или хуманитарни рад, испуњење доспелих обавеза издржавања итд.** У свим овим ситуацијама може се поставити и посебан услов-испуњење имовинскоправног захтева оштећеног и лично извињење оштећеном. Када осумњичени ове мере не само прихвати већ и испуни, јавни тужилац је, уз пристанак оштећеног тамо где је он потребан, у обавези да кривичну пријаву одбаца. Очигледна је интенција законодавца да се у означеној фази поступања, када су у питању лак-

ша дела, неком врстом нагодбе избегне кривично гоњење и предупреди даље противправно поступање. Могућност одбацивања кривичне пријаве односно обавештења о кривичном делу постоји, под утврђеним условима, и када је гоњење нецелисходно услед стварног кајања осумњиченог.

породично право

С обзиром да је у свим случајевима насиља у породици у питању двострани и међусобно зависни односно условљен однос, не постоји санкција према извршиоцу која бар посредно не штити и жртву као што нема ни мере заштите лица које је насиље претрпело а да се она, у облику одређене забране или налога, не одрази на насилника. У законодавном смислу последице првенствено трпи извршилац јер је он и узрочник једног недопуштеног стања. Разлика између поступака је само у циљу: у прекршајном и кривичном примарно се санкционише насилник, по Породичном закону примарно се штити жртва. Чл. 198 ст. 2 тог Закона предвиђа пет заштитних породичноправних мера чија је суштина у спречавању тј. предупређењу поновног насиља:

- **издавање налога за исељење из породичног стана или куће**, без обзира на право својине односно закупа непокретности (мера је легитиман правни инструмент у функцији заштите интереса жртве, дакле и интереса друштва. Право на својину коју извршилац насиља има на некој непокретност њоме се не одузима већ само ограничава тј. насилнику се ускраћује право становања у породичном дому. Мера може бити изречена и када је стан односно кућа у искључивој својини насилника или и трећег лица, као и у случају када је управо насилник закупац непокретности);
- **издавање налога за усељење у породични стан или кућу**, без обзира на право својине односно закупа непокретности (ово је налог извршиоцу насиља да тужиоцу тј. жртви допусти усељење),
- **забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености** (мера је превентивна. Она подразумева обавезу суда да, у метрима, утврди удаљеност испод које се извршилац насиља не сме приближири жртви. Колика ће бити та удаљеност зависи од низа околности али у сваком случају подразумева простор видног поља жртве насиља);

- **забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице** (мера за суд наново значи утврђивање удаљености од места становања и/или места рада жртве испод које се извршилац насиља заштићеном простору не сме приближити. У погледу раздаљине важи исто што је речено код претходне мере. Ако жртва није запослена, мера се може изрећи једино ако је место будућег запослења учињено вероватним; у осталим случајевима може се накнадно, након заснивања радног односа, поднети нова тужба);

- **забрана даљег узнемиравања члана породице** (ова мера је најблажа и подразумева налог насилнику да се уздржи од сваког даљег понашања које, према законским одредбама, представља насиље. У изреци пресуде не би требало да буде набрајања тј. описивања тог понашања, већ би се морала користити уопштена формулација о забрани „дрског, безобзирног и злонамерног“ поступања).

Овде треба напоменути да:

избор мере подразумева озбиљну процену ризика од понављања насиља те је неопходно да се уважи и мишљење жртве о степену опасности којој је изложена;

суд може, у циљу што потпуније заштите и спречавања даљег насиља, истовремено одредити и више мера (није предвиђено ограничење);

мера или мере (ако их је више онда свака засебно) морају бити временски ограничене и могу се продужавати све док не престану разлози због којих су одређене, дакле поступак се теоретски може покретати неограничени број пута. Продужење ће, по природи ствари, увек тражити жртва. Постоји међутим и могућност подношења захтева за престанак мере пре истека рока на који је одређена. То право дато је само лицу против којег је изречена, па је тада неопходно и изјашњење жртве;

време проведено у притвору, као и свако лишавање слободе које је учињено пре доношења одлуке а које је у вези са кривичним делом односно прекршајем учињеним према лицу ради чије заштите се води поступак за одређивање мере заштите од насиља у породици, кроз пресуду се урачунава у трајање те мере;

у овим парницама јавност је искључена;

жалба на пресуду нема суспензивно дејство.

Примењена на мере које се прекршајном поступку могу изрећи (забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја), изнета објашњења за судије прекршајних судова имају исто или донекле модификовано значење:

1. обавезу реалног сагледавања мишљења жртве о ризику од понављања насиља;

2. могућност да буде одређена само једна, две или и све три мере истовремено, у зависности од предлога оштећеног лица и околности случаја тј. подударана или неподударана „места извршења“ са „објектима“ и тумачења тих појмова. Законском формулацијом широко су обухваћене могуће животне ситуације при чему забрана приступа оштећеном као кључна превентивна мера у себи садржи и забрану приступа стану или породичном домаћинству;

3. у случају одређења суда за више мера засебну конкретизацију сваке од њих кроз изреку и образложење одлуке;

4. независно од тога о којој је мери реч у изреци не би требало наводити да се окривљени обавезује да нешто не чини већ му се мора дати прецизан налог шта је то што не сме урадити коришћењем израза „забрањује се...“ (приступ некоме, нечему...);

5. јасно утврђивање раздаљине на којој постоји забрана приступа, за сваку или једину од утврђених мера;

6. временско ограничење трајања мере (која се у прекршајном поступку, кад истекне рок на који је изречена, не може продужавати ни по службеној дужности ни на захтев странке. Али, изрицање нове мере биће могуће ако дође до понављања насилне ситуације-новог прекршаја јавног реда и мира са елементом насиља у породици и покретања поступка због тога);

7. недопуштеност урачунавања лишења слободе које се у неком поступку одиграло пре доношења пресуде а које је у вези са конкретним насилним догађајем у трајање мере већ, обрнуто, обавезу урачунавања притвора односно задржавања у новчану или казну затвора (како се то иначе већ чини); али, ако је окривљеном за насилно поступање изречена опомена, урачунавање лишења слободе у трајање мере можда би требало дозволити пошто код опомене нема ни новчаног износа ни затворског дана као еквивалента времену проведеном у притвору, а и даље га има у мери;

8. могућност (не и обавезу) судије да тражи мишљење центра за социјални рад; мишљење се међутим не мора и прихватити;

9. у прекршајном поступку јавност може бити искључена када то захтевају интереси малолетника или у циљу очувања тајне, заштите морала и других посебних интереса заједнице. У прекршајима јавног реда и мира са елементом насиља у породици нема према томе аутоматског, унапред предвиђеног искључивања ни када се одлучује о мери забране приступа, али управо интерес учесника у поступку и врста дела дају пун основ за искључење;

10. жалба има, као и у другим прекршајним поступцима, суспензивно дејство, па се мера не би могла извршавати пре правноснажности одлуке. Пошто је њен основни циљ спречавање понављања насиља, дакле онемогућавање насилника да уопште дође у контакт са жртвом, примена чл. 294 новог Закона о прекршајима у означеним случајевима чини се потпуно оправданом кад год постоје прописани услови те жалба тада, на основу исте одредбе, не би задржавала извршење;

Овде могу настати и одређене дилеме:

1. да ли се за кршење изречене мере из чл. 55 Закона о прекршајима, осим новчане или затворске казне, може изрећи и нова мера (поново)? Према првом делу поменуте одредбе одговор би био не, али „остваривање контакта на недозвољен начин“ (други део текста) претпоставља противправност у поступању која би се, ако је „недозвољеност“ остварена нпр. кроз увреду, претње, дрско поступање итд., морала третирати новим прекршајем из области јавног реда и мира. Овлашћени подносилац би тада могао тражити поново изрицање мере (за тај прекршај), а само се успутно позвати и на чл. 55. Али, ако је „недозвољени начин“ радња која није прописана као прекршај, одредба чл. 55, сама по себи, не би била основ за одређивање мере.

2. шта ће се догодити ако је подносилац захтева предложио изрицање мере а оштећени при саслушању изјави да са тим није сагласан или сама жртва (непосредно) у истом смислу поднесе захтев а онда од њега ипак одустане? Другачије речено, да ли би судија при одлуци о томе хоће ли уопште изрећи меру требало да уважи у међувремену промењено мишљење (предомишљање) лица које је насиље претрпело? Због чињенице да се на жртву увек може извршити притисак, условљавање, уцена и слично, а да је баш она у неком моменту који

је претходио поступку тражила овакву врсту заштите, једном изнети предлог (подносиоца) односно захтев (оштећеног) морао би се уважити кад год судија, на основу свестраног и темељног сагледавања случаја, процени да постоји ризик од понављање прекршаја или настављање угрожавања оштећеног, ма какав накнадни став жртве био о томе (по Породичном закону одустајање од тужбе сматрало би се њеним повлачењем и парнични суд у таквој ситуацији не би требало да поступа мимо воље тужиоца јер он свеједно опет има могућност да тужбу поднесе; у прекршајном поступку основ новог предлога за изрицање мере био би само нови насилни догађај). Изјава оштећеног лица може бити значајна једино при одлуци о врсти мере;

3. посебан проблем може представљати извршење ове санкције. Шта је дакле начин обезбеђења да се она успешно спроведе? Забраном приступа успоставља се један нови однос у кругу породице тј. окривљеном (кажњеном) налаже уздржавање од одређених поступака, али Закон о извршењу кривичних санкција (који се примењује и у прекршајном поступку, ако посебним тј. Законом о прекршајима није другачије одређено, а није) нема одредбе о извршењу поменуте мере. Једини вид осигурања да ће мера бити поштована је принуда, што за судије, после забрањујуће одредбе у изреци пресуде, значи употребу израза “под претњом принудног извршења”. Старање о мери је, према томе, у означеним предметима као прекршајима по Закону о јавном реду и миру, на страни полиције;

4. поставља се питање која ће се санкција прво извршити кад суд истовремено изрекне казну затвора и заштитну меру забране приступа и има ли урачунавања једне у другу? Овде не би требало да буде аналогије са мером обавезног лечења алкохоличара и наркомана код које се извршилац најпре упућује на лечење и тек након тога на издржавање остатка казне затвора (затвор се урачунава у меру, што је оправдано из више разлога, између осталог и због чињенице да су кроз лечење кажњеном ускраћене неке од оних слобода које му се одузимају и затворском санкцијом а да је лечење лица које прекршај чини услед зависности ипак превасходни циљ друштва). У случају забране приступа ситуација је обрнута: прво би се морала извршавати казна затвора а потом остатак мере, дакле она би се урачунавала у затворску санкцију (што је поново логично решење, кажњени је лишењем слободе већ онемогућен да

приступа жртви, објектима, месту извршења... и било би неправично да мера отпочне тек након издржане казне затвора). Међутим, крајњи став о овој мери ипак мора доћи од стране законодавца.

8. обавезе судова по окончању поступка

прекршајни поступак

Према садашњем закону, у случајевима прекршаја са елементом насиља у породици суд нема ни обавезе ни овлашћења која би била другачија од обавеза и овлашћења по осталим прекршајима. Међутим, Закон о прекршајима чија се примена очекује од 01. јануара 2010. године уводи новину која је од значаја управо за материју насиља у породици: **о одлуци суда којом се изриче забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја обавештава се (осим окривљеног и овлашћеног подносиоца) и оштећени, орган унутрашњих послова надлежан за извршење мере и центар за социјални рад**, уколико се мера односи на забрану приступа учиниоца деци или брачном другу. Одредба је значајна јер омогућује посед информација о правноснажној осуди и оном органу који у поступку није био директно ангажован нити је по закону задужен за спровођење мере већ се означеном проблематиком бави независно од прекршајних судова-центру за социјални рад. Овде треба приметити да обавеза суда постоји ако се забрана приступа односи на децу или брачног друга извршиоца, што значи да неће бити обавештавања центра ако се нпр. забрана односи на приступ кажњеног родитељу (према којем је учињено насиље). Другим речима, обавеза не обухвата случајеве не само насиља учињеног према лицима која чине породицу по одредбама Породичног закона већ ни насиља према неким од чланова тзв. уже породице, али то свеједно није сметња за изрицање мере кад год за њу постоје услови. Одредбама чл. 54 Закона о прекршајима заправо је дата широка могућности заштите лица чије је лично или имовинско право повређено (па тако и брачног друга, брата, родитеља, али и онога ко се налази изван било каквог породичног круга), а упознавање центра за социјални рад са чињеницом постојања мере у суженом броју случајева вероватно учињено у циљу додатне заштите оне категорије

жртава која је насиљем најугроженија. Уколико се међутим тежи свеобухватном евидентирању и сагледавању кроз поступак окончаних насилних догађаја, одредба чл. 54 морала би се допунити на одговарајући начин, о чему ће бити нешто касније речи.

кривична област

За кривични поступак у погледу овлашћења и обавеза важи исто што је речено и за прекршајни, са изузетком мере о којој је напред било речи а која у кривичној области није предвиђена.

по Породичном закону

Парнични суд, као и остали, при поступању у предметима из означене области, нема посебних обавеза према другим државним органима већ их они имају према њему. Али, у свим случајевима у којима је тражена и добијена породичноправна заштита од насиља суд је дужан да **пресуду, осим странкама, достави и органу старатељства** на чијем подручју има пребивалиште тј. боравиште лице према коме је насиље извршено и лице против којег је мера одређена. О тим лицима орган старатељства води евиденцију на начин прописан Правилником о евиденцији и документацији о лицима према којима је извршено насиље у породици и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици. Имамо поново, као у области прекршаја, обавештавање једног органа који није неизоставно и учесвао у поступку и, потом, кроз означени Правилник, први званично уведени вид праћења случајева насиља у породици у судским поступцима.

Несумњиво је да постоји потреба државе за ефикасном заштитом жртава насиља, санкционисањем насилника и адекватном превенцијом, са једне стране, али, са друге стране, како се из наведеног приказа закључује, постоји и разуђеност законских решења, уз њихово међусобно преплитање, па и преклапање појединих одредби. Тако се рецимо мера забране приступа по Закону о прекршајима практично подударна са мерама заштите по Породичном закону, а кршење те мере је у исти мах и прекршај и кривично дело,

што онда оставља простор за неуједначено поступање у одлукама о томе за који се поступак у сличним догађајима одредити или за паралелни „ход“ по кривичној, породичној и прекршајној области, уз ризик тренутног (не и трајног) „дуплирања“ мере односно санкције ако један суд нема сазнања о поступању другог, што беспотребно компликује рад. Пракса показује да се највећи број предмета-дела са елементом насиља у породици-окончава управо у прекршајном поступку, у прилог чега говори и истраживање спроведено на нивоу Републике Србије за 2004. годину: број случајева насиља пријављеног полицији био је 19306, дневно 53. Од тога, 1131 представљају кривичне пријаве, 6233 прекршајне, а 12226 интервенција остало је на упозорењу. У кривичном поступку исте године окончана су 374 предмета, у прекршајној области 7080. Без обзира што је одређење за овај или онај вид заштите зависило првенствено од процене полиције, засноване и на тежини насиља, неспорно је да су прекршајне пријаве подношене готово шест пута чешће од кривичних. Овај однос није битно промењен ни у наредним годинама. Са новом заштитном мером унетом у прекршајно законодавство извесно је према томе да се број предмета са елементом насиља у породици у прекршајном поступку неће смањивати већ обрнуто. На овом месту стога се износи и оно чему иначе у једном приручнику (намењеном првенствено судијама, али и осталима, укључујући и жртве насиља) није место: **препоруке (предлози) надлежним државним институцијама о томе шта би се још могло учинити, првенствено на плану превенције, а за шта није потребно пуно труда.**

1. уколико би се постојећа решења (сада предвиђени поступци) задржали, Закон о прекршајима требало би

1.1. допунити новим заштитним мерама

- а) психосоцијалног третмана (рада са насилником) и
- б) осигурања заштите жртве.

У прилог увођења прве мере (рад са насилником), иначе решења предлаганог још у истраживању насиља у породици за подручје Републике Србије за

2004. годину (и унетог у Законик о кривичном поступку кроз овлашћења тужилашта у преткривичном поступку), говори више чињеница, једнако актуелних као и у поменутом истраживању. Наиме, пракса показује да насиље са тежим последицама ретко долази нагло, одједном, већ се најпре одиграва у блажим формама, углавном као психичко. Готово редовно оно се чини у присуству деце која „гледају, ћуте и памте“ и онда једног дана, било у покушају да насиље које се испред њих одиграва спрече или и у новонасталој улози родитеља, супруга итд., практично само понављају већ усвојени образац. И кад жртва насиља буде заштићена тј. склоњена од извршиоца, прихваћени облик понашања или индивидуална патологија насилника свеједно нису промењени и реално је да ће се у његовом личном животу, раније или касније, појавити нова жртва. Мера психосоцијалног третмана имала би стога оправдање бар онда кад насиље није попримило озбиљне видове тј. када суд процени да се један недопуштени однос још увек може кориговати. Измењено понашање насилника, праћено адекватним поступцима осталих чланова породице, аутоматски би даље значило и здравије окружење за ону популацију која је најрањивија и која тек треба да се формира. Заштитом живота, безбедности и здравља жртва држава је наравно стала у одбрану примарних људских вредности, што се апсолутно не може доводити у питање, али се чини да та заштита понекад, због недостатка законског упоришта, води и ка разградњи породице, иако би се она (породица) једновременим приступом и жртви и насилнику можда могла спасити. Другим речима, занемарен је рад за кључним узрочником насилних догађаја. Ефекат увођења мере био би дакле двострука превенција, садашња и дугорочна, тиме полако прекид трансмисије и, у крајњем, очување породице. Мера би се могла изрицати независно од става извршиоца и жртве, као обавезна (по службеној дужности), са трајањем до престанка разлога који су до ње довели, а најдуже одређени број месеци. Ефикасан начин спровођења био би нпр. путем условљавање извршења санкције (неизвршење казне ако се насилник подвргне третману). Наравно, психосоцијални третман подразумевао би **претходно формирање одговарајућих центара (саветовалишта)**, на локалном или (ако за то нема могућности) регионалном нивоу, јасно утврђену процедуру, обучене и оспособљене кадрове, увезаност свих служби у овом ланцу итд. У супротном, мера губи свако значење.

Друга мера могла би наћи своју примену у режим али свеједно не безазленим случајевима, када је неком лицу потребна тренутна физичка заштита, нпр. ради узимања докумената, новца, одеће и сличних неопходних ствари из стана, куће или другог простора, а у тој ситуацији постоји ризик од излагања насиљу. Њена суштина исцрпљивала би се у обезбеђењу одговарајуће пратње за временски период и на релацији коју одреди суд, што је, у драматичним ситуацијама какве се догађају, од изузетне важности.

1.2. унети одредбе о обавезујућој хитности поступања

Предлог претпоставља допуну Закона о прекршајима у погледу **рокова** у којима би судови у свим случајевима када се насиље догодило били дужни да поступају и, у исти мах, незнатну **корекцију чл. 294** уношењем додатне формулације да се пресуда може извршити и пре њене правноснажности у случају ремећења јавног реда и мира са елементом насиља у породици (под већ прописаним условима).

1.3. Ради правилног и уједначеног поступања судија у прекршајном поступку **допунити одредбе Закона о извршењу кривичних санкција о томе како ће се извршавати сада нова мера забране приступа оштећеном, објектима, месту извршења и**

1.4. у чл. 54 Закона о прекршајима (део који се односи на обавештавање центара за социјални рад у случају кажњавања окривљених због насиља над брачним друговима и децом) проширити круг ових лица, чиме би се на посредан или непосредан начин дефинисало и ко у ствари чини чланове породице у прекршајном поступку; не треба заборавити да се насиље у готово застрашујућој форми одвија на релацији деца-родитељи (углавном синови према очевима) и да је по проценту заступљености на другом месту, одмах иза партнерског, затим долази сродничко итд., што значи да је према садашњем решењу из обавезе обавештавања „испуштен“ огроман број и извршилаца и жртви. Измена одредбе још више би била значајна у случају увођења евидентирања како је предложено у тачки 1.5.

1.5. законом или другим актом увести обавезу праћења и засебног евидентирања свих кривичних дела насиља у породици и прекршаја са елементом насиља у породици

Уколико држава има циљ да и даље истински буде посвећена решавању проблему насиља у породици, а рекло би се да има, онда је евидентирање тих догађаја на потпун и једнообразан начин, на нивоу целе Србије, први следећи корак који мора да учини да би се размере насиља сагледале у целини и на основу тако добијених података градио или мењао приступ наведеној материји. Према садашњем стању ствари, несумњиво је да више органа или невладиних организације, свако за себе (из перспективе сопственог поступања), располаже значајним информацијама о насилним догађајима, полиција највише, али да због непостојања јединственог уређеног система то мноштво информација, када је предочено само за „своју“ област, може да створи или и ствара искривљену, површну и ублажену слику насиља, што је недопустиво. Није немогуће сачинити унифицирани модел праћења и одредити носиоца те обавезе, са могућношћу приступа подацима свих органа који стоје у ланцу заштите, наравно уз законска ограничења (за сада органи старатељства региструју једино случајеве у којима је пружена породичноправна заштита пресудама парничног суда, од 01. јануара 2010. године требало би да прате и мере које буде изрицао прекршајни суд), као што није тешко ни по задатом обрасцу, према учиниоцима и жртвама, евидентирати све судске одлуке, независно од тога да ли је њихова суштина у заштити или санкционисању. Изнети предлог краткорочно не би променио степен заступљености насиља, али би се у будућем односу ка њему најзад пошло од конкретних параметара.

2. Друга могућност била би доношење посебног закона којим би се на једном месту потпуно уредила област насиља у породици. Чини се да је прекршајни поступак добро полазиште (оквир) за такав закон. Први и суштински аргумент у прилог оваквог предлога је у брзини којом се поступак спроводи, пошто ни његово покретање ни ток не траже компликовану процедуру као у кривичној области, чиме се испуњава превасходни циљ-спречавање даљег насиља или елиминисање ризика од његовог избијања. Из садашњег Закона

о јавном реду и миру, Кривичног законика и Породичног закона могле би се преузети, тачније преуредити одредбе о томе шта се сматра насиљем у породици, према Породичном закону (или уже) дефинисати појам „члан породице“, а санкције за недозвољено поступање одредити како је то већ учињено Законом о јавном реду и миру и Законом о прекршајима, са овде предложеним новим заштитним мерама, одредбама о хитности у поступању и евидентирању. Обједињеним решењем не би се дирало у заштиту која жртвама припада по Породичном закону, док би кривична област претрпела корекцију али без сужавања права на гоњење (добар модел за уређење могао би представљати нпр. хрватски Закон о заштити од насиља у обитељи). Имали бисмо дакле на једном месту целовит и прецизно уређен поступак заштите, санкционисања и превенције, ефикасно применљив кад је то најпотребније.

ОБАВЕЗНО ЛЕЧЕЊЕ АЛКОХОЛИЧАРА- НАСИЛНИКА

Аутор: **Надежда Јанковић**,
старешина општинског Органа за прекршаје у Пожеги

УВОД

Истраживањем у пројекту НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ за 2003. годину у коме је учествовао већи број судија на нивоу Републике Србије утврђено је да је у тј години окончано 48056 предмета из области јавног реда и мира. У 6.048 предмета су прекршаји из области јавног реда и мира са елементима насиља

у породици у којима је регистровано 6.404 учиниоца прекршаја. Такође је истраживањем утврђено да је 41,75 посто учинилаца прекршаја са елементима насиља у породици то учинило под дејством алкохола.

Насупрот овако високом проценту учинилаца прекршаја из области јавног реда и мира са елементима насиља у породици, на подручју целе Републике изречено је свега 40 заштитних мера „обавезно лечење алкохоличара“ и то на подручју Веће за прекршаје Крагујевац, Лесковац, Ниш, Нови Сад, Ужице и Београд. Ниједна заштитна мера обавезног лечења алкохоличара није изречена на подручју Веће уз а прекршаје Ваљево, Зајечар, Смедерево и Краљево.

Свима нам је познато из праксе да када расправљамо о прекршајима из области јавног реда и мира са елементима насиља у породици учињеним под дејством алкохола одбране окривљених личе једна на другу: „никада ово не би учинио да нисам био пијан“ а у доказном поступку када у својству сведока саслушамо чланове породице окривљеног, његове познанике, сараднике и остало увек добијамо исти одговор „он је добар човек али откада је почео да пије не зна шта ради“.

Зависницима од алкохола неопходно је лечење и од тренутног стања зависника, његових психолошких потенцијала, могућности да схвати потребу и прихвати предложено лечење макар вербално и других околности процењује се да ли је зависнику од алкохола потребно лечење у стационарној психијатријској установи затвореног типа или лечење у амбулантним условима односно са слободе. Постоји много разлога да се мера обавезног лечења алкохоличара изриче, пре свега да се зависнику од алкохола наметне почетак лечења, да стекне увид у своје стање, да повећа критичност у односу на зависност и тиме створи услове за даље успешно лечење. Из досадашње праксе у Прекршајном органу у Пожеги запажено је да лечење у установи затвореног типа траје у просеку од 3 до 4 месеца /не дужи од 6 месеци/ а лечење у амбулантним условима преко диспанзера и саветовалишта ако се посећује једном или два пута недељно траје од 6 до 12 месеци. Такође је досадашња пракса показала да је лечење алкохоличара много ефикасније у установи затвореног типа јер се

лечењем у амбулантним условима врло ретко постиже сврха изрицања ове мере јер зависници неуредно одлазе у саветовалишта и диспанзере из разлога што добровољно одлазе и са слободе.

Заштитна мера „обавезно лечење алкохоличара и наркомана“ прописана је чланом 48. Закона о прекршајима који је тренутно у примени а извршење ове заштитне мере прописано је чланом 201. Закона о извршењу кривичних санкција. Ова мера прописана је и новим Законом о прекршајима чија примена је одложена у члану 53. с тим што је у новом Закону уведена новина у дужини трајања ове мере јер је чланом 53. став 4. новог Закона о прекршајима прописано да ова заштитна мера може трајати до годину дана.

Заштитна мера обавезног лечења алкохоличара није намењена учиниоцима прекршаја који су се случајно опили већ учиниоцима који су због узимања веће количине алкохола дошли у стање зависности од употребе алкохола.

Да би судија за прекршаје изрекао заштитну меру обавезног лечења алкохоличара потребно је да буду испуњени следећи услови:

- да је учинилац прекршаја услед сталне употребе алкохола постао завистан од алкохола
- да постоји узрочна веза између зависности учиниоца од алкохола и учињеног прекршаја
- да услед зависности од сталне употребе алкохола постоји опасност да ће учинилац и даље вршити прекршаје

ПОКРЕТАЊЕ И ТОК ПРЕКРШАЈНОГ ПОСТУПКА

Овлашћени подносилац захтевом тражи да се према окривљеном зато што је учинио тежи прекршај из области јавног реда и мира са елементима насиља у породици и што се ради о вишеструком повратнику изрекне казна затвора као једина адекватна за учињени прекршај.

Исто тако на основу чл.48. Закона о прекршајима подносилац захтева тра-

жи да се окривљеном изрекне и заштитна мера „обавезног лечења алкохоличара“ јер се ради о окривљеном који је склон вршењу прекршаја под дејством алкохола и до сада је више пута правоснажно кажњаван за прекршај из области јавног реда и мира.

Након покренутог поступка окривљени се испитује на околности учињеног прекршаја али и поред тога неопходно га је испитати на околности од када конзумира алкохол да ли је до сада лечен у некој установи од зависности од алкохола.

У доказном поступку треба саслушати сведоке о учињеном прекршају од стране окривљеног али исто тако и чланове породице окривљеног који могу нешто више рећи о личности окривљеног када је почео да конзумира алкохол, какво је његово понашање када је под дејством алкохола и друге околности.

По извршеном доказном поступку судија на основу чл. 210 до 215. Закона о прекршајима доноси:

НАРЕДБУ

Одређује се за вештака Др неуропсихијатар _____ да изврши увид у психофизичко стање окривљеног и утврди да ли окривљени болује од неке болести зависности и да мишљење и налаз ради евентуалног изрицања заштитне мере обавезног лечења алкохоличара.

вештачење ће се извршити у просторијама Општинског органа где се налази окривљени.

вештак је дужан доставити предлог мера за даље поступање са окривљеним.

о трошковима вештачења биће одлучено посебним решењем а вештак се обавезује да достави трошкове вештачења.

Након прегледа окривљеног лекар неуропсихијатар даје своје мишљење:

- да ли је према окривљеном неопходно изрећи заштитну меру обавезног лечења алкохоличара и

- да ли је зависнику од алкохола потребно лечење у стационарној психијатријској установи затвореног типа или у а булантним условима односно са слободе.

Дужину трајања било које предложене мере не одређује ни поступајући судија ни лекар неуропсихијатар већ установа у којој се врши лечење алкохоличара. Након спроведених свих напред набројаних радњи судија приступа изradi решења.

ПРИМЕРАК РЕШЕЊА

Општински орган за прекршаје у Пожеги, по судији Надежди Јанковић, решавајући у прекршајном поступку против Ћосовић Драгана из Пожеге, због прекршаја из чл 6.ст.3. Закона о јавном реду и миру, /Сл.гл.РС. бр. 51/92 и 101/05/ на основу чл. 84.ст.1.чл.93.118.232.235 и 48. Закона о прекршајима (Сл. гл.РС.бр. 44/89...и 55/04 и чл. 27.ст.2. Правилника о накнади трошкова у судским поступцима /Сл.гл.РС.бр. 57/03/ доноси

РЕШЕЊЕ

ОКРИВЉЕНИ: Ћосовић Драган/ са свим генералијама и потребним подацима из чл. 193.ст.2. Закона о прекршајима/

ОДГОВОРАН ЈЕ

Зато што је на дан 28.05.2008. године око 14,00 часова у Пожеги у породичној кући у видно алкохолисаном стању претио својој мајци речима „убићу те, а затим ти попрати крв“ након чега је физички насрнуо на њу. Његова мајка из страха за своју сигурност упутила се у собу где се закључала али је исти покушао да насилно отвори врата настављајући са претњама садржине „убићу те као и оца када се појави“.

Чиме је учинио прекршај из чл. 6.ст.3. Закона о јавном реду и миру

Па се на основу наведеног законског прописа и чл.151 и 152. ЗОП-а

КАЖЊАВА

КАЗНОМ ЗАТВОРА У ТРАЈАЊУ ОД: 15 /петнаест/ дана

На издржавање казне затвора окривљени ће бити упућен након правоснажности овог решења.

На основу чл. 48. Закона о прекршајима окривљеном Ћосовић Драгану се изриче ЗАШТИТНА МЕРА ОБАВЕЗНОГ ЛЕЧЕЊА АЛКОХОЛИЧАРА, у Установи затвореног типа, односно Казнено поправног дома болнице Београд, улица Бачванска 14.

Применом чл. 151 и 152. Закона о прекршајима, обавезује се окривљени да на име трошкова поступка плати паушал у износу од 1000 /хиљадудинара/ на жиро рачун број као и трошкове вештачења у износу од 4.000 /четрихиљадединара/ на жиро рачун Општинског органа.

Решење доставити окривљеном, подносиоцу захтева, и Казнено поправној установи.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Министарство унутрашњих послова захтевом бр. ----- тражило је покретање прекршајног поступка против Ћосовић Драгана због прекршаја ближе описаног у изреци овог решења.

Окривљени је на саслушању код судије порицао наводе захтева истичући да он поштује своје родитеље и да није са њима дошао у конфликт и није му познато ко је позвао полицију.

У доказном поступку у својству сведока саслушана је оштећена Ћосовић Мирјана, отац окривљеног Ћосовић Живорад, подносилац пријаве Ивановић Милош, и прочитан је налаз вештака лекара неуропсихијатра, Др. Благојевић Добривоја.

Сведоци Ћосовић Живорад, и Ћосовић Мирјана родитељи окривљеног су потврдили наводе захтева а такође истакли, да њихов син већ дужи временски период конзумира алкохол, да је у таквом стању агресиван и да фи-

зички насрће на све чланове породице а понекад и на комшије, да су га више пута пријављивали полицији да се то све завршавало доношењем решења о кажњавању а он је и даље настављао са таквим понашањем.

Вештак – неуропсихијатар др.Добривоје Благојевић је након прегледа Ћосовића дао следеће мишљење:

Да је Ћосовић лично са специфичним поремећајем због вишегодишње употребе алкохола дошао у зависност од истог и у деликтном периоду он је био у стању акутне алкохолне напитости средњег степена. Обзиром на немогућност апстиненције од алкохола постоји сасвим извесна опасност да ће окривљени убудуће чинити слична или иста дела, па ради отклањања ове опасности, предлаже да се уз казну изрекне и заштитна мера обавезног лечења алкохоличара а како не постоји практично никаква могућност лечења у амбулантним условима, сматра се да сврха предложене мере једино се може постићи његовим лечењем у стационарној психијатријској установи затвореног типа /болница КПД Београд и психијатријска болница Ковин.

Ценећи одбрану окривљеног и све изведене доказе судија не на несумљив начин утврдио да су се у радњи окривљеног стекли елементи прекршаја који му се захтевом стављају на терет и за исту је оглашен одговорним.

Цењена је одбрана окривљеног али није прихваћена јер је његов исказ у целости оповргнут исказима испитаних сведока.

Приликом одлучивања о врсти и висини казне за почињени пркршај за које је законом прописана казна до 30 000 динара или казна затвора до 60 дана па имајући у виду тежину почињеног прекршаја одговорност окривљеног као и чињеницу да се ради о вишеструком повратнику који је до сада више пута правонажно кажњаван решењима..... за прекршаје из области јавног реда и мира изрекао му је казну затвора у трајању од 15 дана затвора сматрајући да једино оваквом казном може постићи циљ и сврху кажњавања.

На основу чл. 48. Закона о прекршајима окривљеном је изречена и заштитна мера обавезног лечења алкохоличара у установи затвореног типа односно у Казнено поправном дому болнице Београд Бачванска 14 а ова мера је изречена на основу налаза и мишљења др. Неуропсихијатра чије налаз у целости прихваћен као стручан и објективан.

На основу чл. 151 и 152. окривљеном је одређено да на име трошкова поступка плати паушал у износу од 1.000 /хиљадудинара/ као и накнаду за вештачење у износу од 4.000 /четрихиљадединара/

ПРАВНА ПОУКА:

СУДИЈА ЗА ПРЕКРШАЈЕ,

ПРИМЕРАК РЕШЕЊА ЗА ОБУСТАВУ ИЗРЕЧЕНЕ ЗАШТИТНЕ МЕРЕ

Општински орган за прекршаје у Пожеги, по студији Надежди Јанковић, решавајући у прекршајном поступку против Ћосовић Драгана из Пожеге а поводом изречене заштитне мере обавезног лечења алкохоличара на основу чл. 48.ст.б. Закона о прекршајима дана ----- доноси

РЕШЕЊЕ

ОБУСТАВЉА СЕ извршење заштитне мере обавезног лечења алкохоличара за окривљеног Ћосовић драгана из Пожеге јер је Здравственаорганизација Казнено поправни дом болница Београд поднела предлог за прекид извршења заштитне мере.

Решење доставити Казнено поправном дому Болница – Београд и окривљеном

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Решењем општинског органа за прекршаје у Пожеги ----- Ћосовић Драган је оглашен одговорним због извршења прекршаја из чл. 6.ст.3. Закон о јавном реду и миру.

Окривљеном је на основу чл. 48. Закона о прекршајима изречена и заштитна мера обавезног лечења алкохоличара у установи затвореног типа у казнено поравном дому болница – Београд Бачванска 14.

Дописом бр.24-7488 од 01.06.2008. Казнено поправни дом болница Београд односно комисија лекара у саставу др.Светлана Никшић , психијатар, др.Зорица Димитријевић, психијатар, обавестила је овог судију да је предвиђено лечење

за Ћосовић Драгана завршено па предлаже судији да истом прекине меру обавезног лечења од алкохолизма у затвореним условима како би се даље лечење спроводило амбулантно.

С обзиром на изложено, поступајући у смислу чл. 48.ст.б. Закона о прекршајима извршење изречене заштитне мере обавезног лечења алкохоличара према окривљеном Ћосовић Драгану је обустављено.

ПРАВНА ПОУКА:

СУДИЈА ЗА ПРЕКРШАЈЕ,

РАД СА НАСИЛНИЦИМА

Аутор: **Весна Станојевић**,
Координатор Саветовалишта против насиља у породици,
Београд

Да би се помогло жртвама насиља, рад са насилницима постаје неопходан. Можда звучи мало парадоксално јер може неко да постави питање, због чега би се радило са насилником када је он насилник, када он злоставља жену, децу, родитеље, околину а често и целу породицу. Шта тим радом добијамо и да ли насилник заслужује да се са њим губи време, исцрпљују ресурси, даје му се на значају и ко гарантује да се све неће поновити да ће се он привремено примирити и наставити по старом.

Насиље у породици је постао велики друштвени проблем. Можда је то био и раније али данас када смо сви свесни размера које је добило, смртних исхода које се сваког дана дешавају, онда смо у обавези тај проблем размотримо са

свих страна. Шта то значи?

Са жртвама насиља се ради већ прилично дуго. Прво НВО, па временом и државне институције свака у домену својих надлежности. Прво се разговарало са женама, затим се пружала подршка, па конкретни облици помоћи. Затим су се организовале едукације, писали приручници, правиле мреже. Оснивале су се НВО скоро у сваком већем месту у Србији, отварале сигурне куће. Од свега тога треба посебно подвући измене и допуне закона као и доношење нових закона из ове области.

И поред свих ових промена, и поред тога да насиље постаје друштвени проблем коме се придаје све више значаја и о њему се и прича на други начин, има се утисак да жртва насиља има више да се сваког дана насиље пријављује разним институцијама и НВО, да је насиља са смртним исходом такође све више. Скоро свакодневно осване по неки пример убиства у породичним свађама у Србији.

Да би се овом проблему пришло на прави начин и да би се кроз искуство Саветовалишта направила права методологија рада са насилником потребно је систематизовати проблем и прићи му са неколико аспеката.

1. Искуства жртва насиља
2. Могућност промене понашања насилника
3. Конкретан рад са насилником

1. ИСКУСТВА ЖРТАВА НАСИЉА

Већ је много пута речено да је породично насиље један круг са већ препознатљивим фазама и унапред предвиђеним реакцијама насилника а често и жртве. Из тог круга се тешко излази јер жртва стално очекује промену насилника на боље где се његови повремени изливи нежности или обећања доводе у заблуду у коју она верује јер жели да у њу верује. У породицама у којима најчешће има и деце, жени је често врло битан живот и будућност те деце, те у тој нади да ће бити боље она прихвата и оно што често изгледа немогуће. Наиме, насилник који је и алкохоличар или наркоман обећа да ће се лечити и променити на боље. Жена се прави да верује иако зна да до тог лечења неће доћи јер он то нити жели нити га његова примарна породица у том смислу

подржава и стимулише. Ако насилник има и оца алкохоличара онда тек неће доћи до било каквих промена јер и ти родитељи не желе да се син промени. Зашто је то тако? Зато што се много лакше манипулише са зависником који нема довољно јаку вољу да може да се одупре. У којој мери због тога страда његова породица, жена и деца није увек примарно и родитељи насилника за то најчешће окривљују његову жену, његов лош третман на послу а све у циљу тражења оправдања и скидања одговорности са себе.

У том затвореном кругу породичног насиља, насилник увек има исту причу, за све што ради или не ради а многи ништа не раде, увек је крив неко други. Ако жена покаже вољу и жељу да ради и помогне да породица боље живи, или само преживи, она постаје сумњива, оптужује је за дотеривање приликом одласка на посао, потребу да се још неке допадне, сумњичи се за све и свашта, често је прати или је у његово име прати неко други и то све дотле док и њој као жртви или потенцијаној жртви насиља то не досади. И под његовим притиском она престаје да ради, он је затвара у кућу и ту има слободног простора да са њом ради шта хоће. Увреде, претње и сви остали облици психичког насиља прераста у физичко које жене на жалост јако дуго трпе.

Према истраживањима из Саветовалишта то трпљење траје просечно и по 15 година за које време жене жртве насиља и оболе од разних психосоматских болести, изгубе самопоуздање, веру у себе, имају осећај кривице, страхове, трауме па често и у тој фази када жена мисли да решење не постоји, када је изгубила веру у институције система где су је годинама упућивали на стрпљење и склањање кад је насилник љут или пијан, она тражи смештај у Сигурној кући где види спас у преживљавању проблема за који је мислила да се нерешив.

Жена са децом или без њих, у сигурној кући остаје одређено време а насилник и даље борави у њиховом заједничком стану или кући где му брзо решавање судских спорова не иде у прилог и где они са своје стране одговлаче тај судски спор колико је то могуће (својим недоласком на рочишта и сл. начине).

Кроз искуства жена у сигурним кућама, насилник који обично није процесуиран и без икаквих последица борави у заједничкој кући или стану, поново доведе неку жену са којом је или већ био у вези док је брак трајао или је то нова веза настала после напуштања брачне заједнице од стране жене и

деце који су трпели насиље. Информација о његовој “женидби” увек дође до жене у сигурној кући а при том је било и неколико случајева да је насилник “правио свадбу” да прослави своју нову везу. Јасно је да је ако је брачна веза у питању а брак није у међувремену разведен то законски немогуће али све остале варијанте његовог личног понашања наилазе често на подршку његове породице јер “шта ће човек када га је она кучка напустила и одвела му и децу”.

Како и на који начин се формира насилник. Мушко дете које од детињства живи у породици у којој је насиље једини начин комуникације је такође жртва насиља било да му је посредно или непосредно изложено. Таква деца гледају и слушају свађе, увреде, псовке и наравно батине. Дете гледа како отац туче мајку, деда бабу, отац ћерку а често и њега самог и покушава да створи своје механизме да се од тога заштити. Као мушко дете у србијанској породици обично је заштићен и научен од малена да све може, да му нико ништа не може, научен је да се туче, да пије и пуши а често у том адолесцентном добу почиње да користи и наркотице. Како расте и полази у школу и тамо се понаша насилнички, туче своје другове, прави кланове који имају циљ да се туку или да некога претуку а временом почињу да злостављају и своје професоре/учитеље.

У тој фази када родитељи још увек могу да помогну они то не чине него подржавају своје синове насилнике, прете наставницима, оправдавају своју децу и дају им подстрек да наставе тако да се понашају и “да им нико ништа не може”. Школе обично не завршавају а да нешто раде скоро да им не пада на памет. У циљу лаке зараде поцињу да се баве сумњивим пословима који се граниче са криминалом и у тим причама се појављују девојке које од почетка буду изложене некој врсти тортуре.

Шта год девојка урадила или не урадила обично није добро, њих овакви момци вређају у друштву, ударају их, самарају, понижавају, истерују, псују и прете. На жалост многе девојке то прихватају мислећи да ће то проћи, да је он љут из неких других разлога, љубоморан или да је она негде погрешила. Удајом се ситуација погоршава а доласком детета често постаје неподношљива. Жена обично ради јер њима скоро не пада напамет да нешто раде сем да кроз неке недозвољене радње стичу новац, онда се та жена која ради почиње да оптужује и због облачења и због колега са посла и због других људи са којима се среће. Због свега тога она одустаје, враћа се у кућу изолована са свих страна јер јој

насилник елиминише сво њено друштво које по његовом критеријуму ништа не ваља и наставља да је злоставља и психички и физички. Уз то иде и сексуално насиље, економско итд. Овде треба истаћи и патолошке љубоморе које све ово прате и где насилник у својим бесконачним тирадама испитује жену с ким је била, када и где а онда пошто она често призна и оно што није да би се то прекинуло и да би је он оставио на миру настаје пакао. Заправо он мисли да има доказе о њеном неверству и лошој прошлости и да има право да јој ради шта год му падне на памет. Овакве ситуације се на жалост често завршавају и убиством и сматрам да на њих треба посебно обратити пажњу.

Породица насилника га скоро увек подржава а окривљује његову жену, "зато што не ћути када треба", зато што га провоцира, "зато што га не разуме" и слично што често иде до тога да се њему преносе неистините информације о њој због чега сцене насиља и тортуре које жене трпе имају неограничене зверске димензије.

Такве заједнице постају немогуће за живљење и комуникацију, деца су изложена свокодневним притисцима а насилник сматра да има право на такво понашање и јер је он по патријалхалном моделу глава породице, неко чија реч мора да се слуша без поговора и неко за кога је сваки вид насиља нормалан јер га је он гледао и доживљавао у детињству. Жена, жртва насиља која је углавном покушала све да сачува брак или везу, после неког времена одустаје и тражи заштиту и сигурност због страха од насилника. Треба напоменути да се свака жртва плаши насилника и његових претњи које се обично свODE на претње убиством или ње или њене породице. Проводећи једно време у сигурним кућама, жене се поврате, стекну сигурност и самопоуздање, оснаже се и ураде нешто за себе у смислу неке доквалификације и обично се и запосле у складу са својом школом. Међутим по изласку из сигурне куће оне поново постају мета насилника и његове породице, осећају се незаштићене и поново уплашене, али то није тема овог приручника па ћемо о томе другом приликом.

2. МОГУЋНОСТ ПРОМЕНЕ ПОНАШАЊА НАСИЛНИКА

Када почињемо ово поглавље, битно је да видимо шта то у ствари значи и подразумева и шта понашање насилника у суштини значи.

Колико је неко ко много година живи на један начин на који је навикао

и у окружењу које је "његово" спреман да промени понашање и да схвати да му је то потребно. Заправо, свако мисли да је његово понашање и насилничка комуникација једино право јер он за друго и не зна, а и крећући се међу истим или сличним људима и окружењу он није ни имао ништа боље да научи. Који су то мотиви који могу да утичу на измену понашања насилника и ко је тај ко то може и да спроведе. Ако се жена жртва насиља усуди да позове полицију када се насиље дешава или ако то уради неко из њиховог окружења (сто је чешћи случај), полиција својим доласком на лице места често констатује " ремећење јавног реда и мира" и поднесе пријаву против обоје. Тај прекршајни поступак још више осили насилника који так после тога наставља да малтретира жену и децу објашњавајући јој да ми нико ништа не може и да ће свако насиље проћи некажњено. Жена губи наду у институције, повлачи се у себе, сматра да јој нико не може помоћи и трпи годинама верујући да јој је то једино решење.

Насилник дивља, прети, позива се на своје везе и познаства, често и на подмићивање надлежних у институцијама, жена у то верује као што верује у његову моћ и наставља да трпи док то трпљење не добије такве размере да јој живот буде угрожен.

О могућности кажњавања кроз законске могућности ће бити речи у другим деловима овог приручника али је врло битно да кажем, да овај пројекат има велики значај иако се ради на малом узорку јер се насиље никада неће прекинути док се не предузму адекватне мере. Насиље никада не прекида насилник, увек и једино може да га прекине жртва. Зато и свака жена која насиље трпи то мора да зна. Ако не учини ништа, не пријави никоме и улети у фазу самосажалења и беспомоћности, ствари се саме од себе неће променити.

Пројекат је конципиран на искључивој добровољности насилника, што значи да он мора да хоће да се са њим ради и да жели да промени макар делимично своје понашање, да би исти дао неке резултате.

Често се чује питање, а шта ако он и после тог терапијског рада настави по старом и понаша се и даље насилнички. То је ризик сваког посла. Значи и да се настави по старом није тако страшно јер сваком насилнику ће после терапије остати макар нешто од онога што је чуо. Па му то неће бити прихварљиво одмах али хоће касније. Временом ће, пошто нешто мора да запамти почети да размишља другачије. У животу се углавном неке ствари мењају када у ономе

ко треба да нешто мења сазри одлука о промени.

Такође једно врло битно питање које треба разјаснити. Жртве насиља које су то насиље годинама трпеле, не желе да наставе живот са насилником без обзира да ли је он прошао терапију и обећао да ће се променити. Дугогодишње злостављање изазива и гнев и мржњу према насилнику, жене често кажу да не желе да га виде и да је ништа не интересује ни имовина новац само да никада више не чује његово име. Наравно има и обрнутих случајева, када жена жели помирење, жели да се он промени и спремна је да настави живот са насилником ако обећа да ће се променити. И једно и друго су нормалне реакције које треба поштовати и прихватити, али никако и никада у било ком поступку неће утицати на жену да било шта учини против своје воље. Сви ми који радимо са жртвама насиља без обзира на струку и искуство не можемо знати шта је за жену боље од ње саме. И одлука мора да буде само њена а ми ти који ћемо јој помоћи да је реализује.

Приче насилника у суду или некој другој институцији да он није насилан, да се то десило само једанпут и да се он каје такође треба прихватити врло обазриво. Насилници су често особе са две или више личности у себи и своје право лице ретко показују. Ако се узме у обзир генеза постајања насилника од породице, преко школе и окружења, друштва и претходних ратова, превише оружја од свега тога треба издвојити велики пад моралних вредности присутан свуда око нас, где знање, учење, позитиван однос према људима, рад и поштовање нису никако грађени у позитивном смислу. Напротив, сила, отимање, подваљивање и бржа зарада међу младим људима има све више присталица. Мењати такав начин живота је тежак и мукотрпан посао, захтева време и упорност али мислим да свима нама који смо прихватили да ово радимо то не недостаје и зато ћемо успети.

Навешћу само један кратак пример који илуструје слику насилника и који не сме да утиче на оног који са њима ради да поверује у причу насилника.

Наиме, пре неколико година дошла је у Саветовалиште жена са одраслом ћерком жалећи се на велико и дугогодишње насиље од стране мужа. Ћерка је мајку и натерала да се неке обрати за помоћ.

Отац је био цивилно лице у војсци где је радио на одржавању машина. Када дође кући, затвори прозоре, пусти музику најјаче и почне да туче жену

па децу. Дечак који је млађи је оглувео на једно уво од тих батина. Када смо се обратили војној пошти у којој је радио, рекли су нам да мирнијег човека, бољег колегу и бољег оца своје деце не знају. Наиме, он је о деци стално причао, радио им радове за ОТО, вербално бринуо о њима и сл. Да сте нам за било кога тако нешто рекли било би нам прихватљивије али за дотичног невероватно, рекао је његов претпостављени.

То је крака слика насилника са много лица и личности, који живе и раде свуда око нас али никада не бисмо помислили ништа слично. Јер насилник који је навикао да у својој породици и примарној и секундарној може да ради шта хоће јер се ту сви од њега слабији и на неки нацин зависни, на свим осталим местима то није случај. Међу колегама и сарадницима и себи равнима он је “нико”, он је слабић који ћути и често је врло сервилан и толерантан, али зато када је “на свом терену” сви његови комплекси ниже вредности неуспеси, недостатак самопоуздања и образовања, незадовољство сопственим изгледом и материјалним могућностима долази по пуног изражаја и онда се иживљава на слабијима и деци и жени и родитељима, браћи сестрама и сл. Ту је он Неко, још ако је пијан или под дејством дроге а све их је више, његовом иживљавању и ниским поривима нема краја.

Мотивација је увек најбитнији фактор код свих који имају жељу или потребу да мењају нешто у свом понашању. Колико су насилници мотивисани за промену понашања видећемо кроз примену пројекта али треба узети одмах као могућност да ће многи прихватити терапијски рад да би избегли новчану или затворску казну изречену од стране судија за прекршаје. Међутим мислим да се то може проценити још у почетку примене пројекта што не значи да и таквим насилницима не треба дати шансу. Наиме, битно је да насилник чује и неку другу могућност а како ће је он применити зависи од њега самог али и од нас који имамо задатак да му „помогнемо“ јер сматрам да то и јесте један вид стварне помоћи.

3. КОНКРЕТАН РАД СА НАСИЛНИКОМ

Ово је у суштини основно питање због кога је све претходно и написано. Покушали смо да направимо неке компарације из окружења да бисмо видели

да ли се, на који начин и са којим резултатима ради са насилником.

Било је разних покушаја, резултати нису много променили слику и количину насиља али се и даље сматра да је овај вид помоћи неопходан.

У претходном пасусу је наведено да много жртава насиља не жели да настави живот са насилником чак и под претпоставком да он промени или делимично промени своје понашање. Исти је то случај као и код лечених алкохоличара. Жене које су са насилником просле разне тортуре у стању његовог пијанства немају жељу и одбијају да породичном терапијом учествују у његовом лечењу. И то све треба прихватити као логично, исправно и право сваке жене као сто сам напред навела. Међутим, насилник после једног, два или више бракова упознаје нову жену са којом почиње нову везу. И у тој вези, као и у предходним он се понаша исто, насилан, љубоморан, посесиван, комплексиван са патолошким начином понашања. Значи циљ рада са насилником и јесте онемогућавања насилник да понови своје понашање у својој новој породици.

Када жену која је у браку или вези са насилником питате да ли је насилник био претходно у вези, обично је одговор позитиван. А на питање какав је био према тој жени свака ће одговорити да је био исти, насилан и агресиван али ту је додаток: “она је за све била крива”. Значи насилник свој претходни пропали брак или везу и његово насилништво објасни њеном кривицом и свим најгорим епитетима везаним за њено име. Зато је и битно то прекинути и не дати могућност насилнику да насиље наставља из везе у везу и да стално имамо у виду и то да су ту и деца која су насиљу у сваком случају изложена и која на жалост, то насиље настављају на начин који је описан у претходном излагању.

Практични рад

Када се од стране овлашћених судија за прекршаје, одабере један број насилника који пристану да прођу предвиђену терапију, направиће се списак насилника са којима ће се радити и који морају да потпишу своју сагласност. Ради се о насилницима осуђеним коначним решењем на које више насилник нема право жалбе.

Насилник се упознаје са терапијом, објасни му се колико ће то трајати и ко

у терапији учествује.

Терапеутски рад се ради као групна терапија од највише пет насилника. Ради се у просторијама Саветовалишта или где се накнадно одреди. Са насилницима ће радити углавном мушкарци и то психолог, психијатар, судија за прекршаје и неко из Саветовалишта и по потреби још неки стручњак. Процена је да ће се насилник лакше „отворити“ мушком стручњаку јер од њега очекује више разумевања и подршке. То не значи да ће му тај родни приступ бити привилегија већ да је циљ тих терапија да се од насилника сазна што више података који ће користити у раду и коначним закључцима. Овакав приступ се примењује и када са женама жртвама насиља раде искључиво жене јер после дугогодишњег трпљења насиља жене нису спремне да се сретну са мушким терапеутом што је прихваћено као опште правило које помаже женама.

Групни рад такође предвиђа и комуникацију међу насилницима где они један другоме и један од другог могу да чују своје разлоге због којих су дошли у ситуацију да буду окривљени.

Ако се терапија држи два пута недељно по сат времена, потребно је пет недеља да се заокружи процес са једном групом насилника.

Терапија ће се радити викендом да не би запосленом насилнику то одузимало време и да не би изостајао са посла.

Тачан план рада, програм радионица, теме и сатница биће утврђени као и имена терапеута и достављени судијама да би на време насилнике упознали са детаљима.

Проф. др Милан Шкулић

професор Правног факултета, Универзитета у Београду

РЕЦЕНЗИЈА РАДОВА О НАСИЉУ У ПОРОДИЦИ

Предмет рецензије су радови са следећим насловима:

1. „Насиље у породици – упоредни приказ законских решења у Републици Србији“
2. „Рад са насилницима“
3. „Обавезно лечење алкохоличара – насилника“.

1. Општи значај проучавања насиља у породици

Кривична дела са елементима насиља, као и иначе, сви други деликти који су насилничког карактера заслужују посебну пажњу, јер по правилу доводе не само до тешке примарне виктимизације жртве, већ су праћени и накнадном, тзв. секундарном виктимизацијом, која оставља тешке последице. Када насиље потиче од члана породице, та виктимизација је сама по себи, још тежа, па и из тога произлази велики значај посебног проучавања насиља у породици и развијања адекватних мера за његово сузбијање.

Напредни и хумани правни системи настоје да одређеним мерама минимизирају штетне последице секундарне виктимизација, што је могуће постићи не само у нормативној сфери, усвајањем бољих прописа, пре свега оних који су законског карактера, већ и у сфери практичног поступања, а посебно кроз развијање свести свих службених актера првенствено кривичног поступка, али и других релевантних поступака, о значају заштите жртве и спречавању насиља уопште, а посебно насиља у породици.

Породица неспорно има велики друштвени значај, који се првенствено темељи на њеној улози у репродукцији становништва, одгајању и васпитању деце итд., па је стога, неспоран и велики значај заштите породице од свих појава које је угрожавају, а како је насиље једна од таквих најекстремнијих

појава, огроман је значај и свако деловања у правцу спречавања насиља у породици, те адекватне помоћи жртвама тог облика насиља.

2. Рад под насловом: „Насиље у породици – упоредни приказ законских решења у Републици Србији“

Овај рад се бави анализом основних законских решења која се односе на насиље у породици у Републици Србији, при чему се пре свега, имају у виду прописи прекршајног права, кривичног права и породичног права.

У раду се анализирају најзначајније норме које се односе на дефинисање насиља у породици у Породичном закону, као и у Кривичном закону, где оно представља посебно кривично дело, а такође се објашњава и када одређени облици насиља у породици имају елементе одговарајућег прекршаја.

У раду се указује и на одређене проблеме који могу настати у пракси услед неусаглашености појединих решења у различитим законима, што представља посебну вредност рада. Такође се у овом раду износе и искуства неких држава које су се определиле да материју насиља у породици реше у тоталитету једним посебним законом.

Значајно је објашњење ко се може сматрати чланом породице, где се користе одредбе Породичног закона, јер то питање Кривични законик, бар за сада (а предвиђене су одређене новеле), не решава на адекватан начин.

Штета је што у раду није критикован један део иначе, упадљиво прешироке дефиниције члана породице садржане у Породичном закону, а која је стога, у пракси, бар у овом делу, по правилу и неприменљива. Наиме, када се у Породичном закону оставља могућност да се под чланом породице сматра и лице које је било или јесте у сексуалној или у емотивној вези, чак и онда када никада није постојала заједница живота, то је претерано ширење овог појма, што може имати и веома негативне практичне консеквенце. Било би боље да се овде говори *кумулятивно* о сексуалној и о емотивној вези, јер сама по себи сексуална веза без истовремене емотивне везе није довољна, као ни обрнуто, тим пре што емоције, осим као позитивне – љубав, симпатија итд., могу постојати и као негативне – мржња, завист итд., па је и стога овај део дефиниције садржане у Породичном закону веома слаб како у правном, тако и у елементарном логичком смислу. У сваком случају овај рад представља користан допринос

проучавању насиља у породици у његовом основном нормативном аспекту, што може бити од великог значаја и за бољу практичну примену одговарајућих законских решења, али то може имати значај и као одређени допринос у *de lege ferenda* смислу.

3. Рад под насловом: „Рад са насилницима“

Савремено друштво не би смело да буде „насилно“, нити би било допуштиво да насиље уопште у било којим формама, а то посебно важи за насиље у породици, буде иманентно у одређеним друштвеним заједницама, а нарочито у породици као специфичној микро социјално средини.

Савремена друштва ипак нису лишена насиља, а оно се најчешће манифестује и у породици, а све мере правног система саме по себи, по правилу нису довољне, ако се адекватним практичним поступањем не делује на самог насилника, како он не би у будуће понављао своје поступке који или представљају непосредну манифестацију насиља, или су својеврсни генератори атмосфере из које само насиље произлази.

У овом раду се дају врло корисна практична упутства за поступање са насилницима, али и са жртвама. Ради се о примени одговарајуће терапије, где је битан предуслов да се прикупе и сви неопходни подаци о психо-социјалном статусу насилника и жртве.

Иако није спорно да су у пракси насилници по правилу мушкарци, а жртве жене, није искључено постојање и другачије „родне поделе“ између активног и пасивног актера насиља, при чему треба имати у виду и одговарајућу „тамну бројку“, а у пракси има и случајева тзв. обостраног насиља, па је штета што и овом питању није поклоњена пажња у раду.

Поред тога, савремена виктимологија се бави не само проучавањем жртве и настојањем да се жртви помогне, већ и анализом утицаја или доприноса жртве да заиста буде у конкретном случају виктимизирана, што наравно не треба поистовећивати са било каквом кривицом жртве. Међутим, није спорно да због свог начина живота, психолошког профила, одређених животних модела итд., нека лица себе скоро „предиспонирају“ да буду жртве насиља. То важи и за насиље у породици, па је и са тог аспекта изузетно значајан како рад са насилником/насилницом, тако и са жртвом насиља и то не само у правцу помоћи

и санирања насталих последица насиља, већ и ради развијања другачијег „животног стила“, мењања неких „менталних образаца“ итд., што све може утицати да таква особа у будуће не постане жртва насиља у породици.

Текст који се односи на рад са насилницима у сваком случају представља врло користан допринос бољем практичном поступању са конкретним актерима насиља у породици, чиме се може постићи и неопходан превентивни ефекат у конкретном случају, тј. тако се могу остварити и одређени циљеви специјалне превенције.

4. Рад под насловом „Обавезно лечење алкохоличара – насилника“.

Многа искуства из праксе јасно указују да је веома често алкохолизам битна компонента насиља у породици, па је стога и његово сузбијање, а када је потребно и лечење насилника који је алкохоличар, својеврсни *conditio sine qua non* за спречавање случајева даљег вршења насиља од стране конкретног лица.

У овом раду се износе резултати једног прилично обимног истраживања које се односи на праксу судија, односно органа за прекршаје у односу на изрицање мере обавезног лечења алкохоличара, који је услед своје зависности од алкохола испољио насиље у породици.

Како код нас и иначе, углавном недостају емпиријске анализе, наведено истраживање и његова обрада у овом раду су неспорно од великог практичног значаја, јер се тако могу боље сагледати проблеми који настају у пракси у читавом низу различитих ситуација које се односе на службено поступање са алкохоличарима који су услед своје зависности од алкохола деловали као насилници. Рад садржи и неколико корисних образаца за доношење конкретних одлука, што је свакако врло користан допринос развијању адекватније и устаљене праксе у односу на овакве случајеве.

5. Закључак

Насиље у породици је врло озбиљан друштвени проблем и друштво даљим развијањем свог правног система, али и радом на побољшању постојеће прак-

се, те деловањем у циљу стварања боље и успешније будуће праксе, мора настојати да у највећој могућој мери сузбија све облике таквог насиља.

Сви наведени радови који су предмет ове рецензије, представљају користан допринос како бољем сагледавању насиља у породици, тако и његовом ефикаснијем сузбијању, те свакако могу бити веома корисни и за развијање адекватније праксе у односу на превенцију насиља у породици, те минимизирање последица већ испољеног насиља у породици, што је све од изузетно велике опште друштвене, али и сасвим практичне важности.

Израду Приручника «Рад са насилником» Практична примена у прекршајном поступку, финансијски и стручно помогао је

Канадски пројекат реферме правосуђа у Србији

Пројекат финансира Влада Канаде кроз Канадску агенцију са међународни развој (CIDA)

Уредници и аутори посебно се захваљују на разумевању и подршци пријатељима Удружења судија за прекршаје Републике Србије: Горану, Марини, Вањи, Далиборки, Марији и Изабоу.

